

tisch, consequent in zijn handelen, zich bewust van zijn grote verantwoordelijkheid en in staat zich in het onvermijdelijke te schikken. Het vertrouwen dat de regering in hem had en de waardering die hij in het leger van 1940 genoot, waren daarop gebaseerd. Genialiteit, brille of charisma waren hem vreemd.

Het is goed dat Van Middelkoop heeft ingezien dat Winkelman eindelijk een aan hem gewijd boek verdiende. Maar aan de andere kant is het een beetje jammer dat deze toch al niet zo kleurrijke militair, een biografie van zijn eigen slag heeft getroffen. Van Middelkoops boek is eerder beschrijvend en uiteenzettend dan analytisch en mist daardoor de spanning die bij een door een vraagstelling gestuurd betoog hoort. Verder is zijn schrijfstijl nogal gewoon en benadert hij Winkelman welwillend en met begrip. Slechts een enkele keer is er kritiek, bijvoorbeeld op Winkelmans beslissing de nacht van 9 op 10 mei 1940, toen alles er op wees dat de oorlog voor de deur stond, thuis te gaan slapen, in Wassenaar en niet op het hoofdkwartier aan de Lange Voorhout in Den Haag. Vernieuwend is het boek evenmin. Het berust nagenoeg uitsluitend op literatuurstudie. De familie van Winkelman kon enige gegevens verschaffen over zijn jeugd en militaire carrière tot 1940, alsmede over de periode van krijgsgevangenschap. Dat is nieuwe informatie, maar deze episodes doet Van Middelkoop in weinige pagina's af. Hij weet ook geen nieuw licht te werpen op de door J. Rogier gedane suggestie dat Winkelman Noord-Brabant slechts zwak heeft laten verdedigen om te voorkomen dat de Philips-fabrieken in Eindhoven onnodige schade zouden oplopen. Winkelman was na zijn pensionering enige jaren als adviseur bij de gloeilampenfabriek betrokken geweest. Rogiers theorie is een canard, maar juist daarom had Van Middelkoop er goed aan gedaan haar op grond van eigen onderzoek uit de wereld te helpen.

Wat biedt hij dan wel en waarin is de waarde van dit boek dan gelegen? Het is een gedegen en uitvoerige beschrijving van de Nederlandse voorbereidingen op de komende oorlog sinds de afkondiging van de mobilisatie in augustus 1939 en van het verloop van de strijd tussen 10 en 14 mei 1940. Het perspectief van de auteur is de rol die Winkelman in een en ander gespeeld heeft. Van Middelkoop baseert zich in hoofdzaak op de verslagen van de Parlementaire enquêtecommissie regeringsbeleid 1940-1945, de als 'Groene Serie' bekend staande reeks militair-historische studies van de generale staf uit de jaren vijftig en deel III van het werk van De Jong. Wie deze bronnen kent, komt bij Van Middelkoop niet voor verrassingen te staan. Dat is geen negatief oordeel. Ook aan dit soort boeken bestaat behoefte. Van Middelkoop kwijt zich verdienstelijk van zijn zelf opgelegde taak en het lezerspubliek heeft hem beloofd. De eerste druk was binnen enkele maanden uitverkocht.

Het boek is netjes uitgegeven, goed geïllustreerd met foto's en kaarten en bevat een notenapparaat en literaturopgave. Een register ontbreekt.

Herman Amersfoort

C. Fasseur, *Wilhelmina. Sterker door strijd* (Amsterdam: Balans, 2002, 176 blz., ISBN 90 5018 467 7; Nieuwe herziene uitgave, Rainbow Pocketboek 690; 220 blz., € 8,-).

Nog één keer heeft de historicus Fasseur, die zich thans wijdt aan zijn andere vak, dat van rechter, stilgestaan bij het onderwerp waarmee hij bij een breed publiek succes heeft geboekt: koningin Wilhelmina. In *Wilhelmina. Sterker door strijd* zijn vijf opstellen opgenomen die nogmaals de persoonlijkheid van de vorstin belichten.

Het interessantste is wellicht de bijdrage over Wilhelmina en de jodenvervolgung. Vanaf het

verschijnen van het tweede deel van de biografie bloeide er een polemiek op over de vraag waarom de strijdbare koningin in haar beroemde radiotoespraken zo weinig heeft stilgestaan bij het lot van de joden en de holocaust. Een polemiek, waarin journalisten vragen stelden, maar waarin ook historici als Nanda van der Zee en Chris van der Heijden zich in kritische zin hebben gemengd. Fasseur legt er in zijn artikel de nadruk op dat men zich dient te verplaatsen in de gedachtegang van de tijdgenoten van de shoah. Gerenommeerde waarnemers als L. de Jong en M. van Blankenstein, de joodse hoofdredacteur van het Londense *Vrij Nederland*, konden zich geen voorstelling maken van de systematische uitroeiing van de joden door de Duitsers en hun handlangers. Er bestond geen voorbeeld van een dergelijke stelselmatige vernietiging van miljoenen mensen om hun ras of geloof. Het inzicht in de holocaust is na 1945 geleidelijk gegroeid. Niet mag worden vergeten dat de Tweede Wereldoorlog een bloedbad was van ongekeerde omvang, die tussen de vijftig en zestig miljoen mensen het leven heeft gekost. Tijdens die oorlog lag het accent vooral op het winnen van die oorlog ten koste van enorme offers. In 1979 verscheen het Londense deel van *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* van De Jong, maar de vraag waarom Wilhelmina zich zo zelden over de jodenvervolgung uitsprak, werd toen ook nog niet gesteld. Sindsdien heeft een omslag plaats gevonden en is de jodenvervolgung het allesoverheersende thema van de Tweede Wereldoorlog geworden. Voor Wilhelmina en haar ministers in Londen, die slechts zeer summier geïnformeerd waren over de jodenvervolgung, gold dat niet. In de pocketuitgave van *Wilhelmina. Sterker door strijd* zet Fasseur zijn betoog kracht bij door de toespraken en uitlatingen van de koningin over de jodenvervolgung te vergelijken met de redevoeringen die eerste minister Gerbrandy heeft gehouden. Ook bij hem slechts summiere aandacht voor dit onderwerp, ook al gebruikt hij eind 1942 in verband met de jodenvervolgung de krasse uitdrukking 'uitgerooid'. Maar op dat tijdstip wist men in Londen nog niets over wat later in één woord Auschwitz is gaan heten. En, zegt Fasseur, het zou Gerbrandy's bevattingvermogen te boven zijn gegaan. Al met al is met name dit opstel een uitstekende proeve van historisch besef.

Van de andere opstellen dient te worden genoemd 'Een sprookjeshuwelijk dat niet standhield.' Fasseur belicht via de koninklijke beschermeling Van 't Sant nog eens de handel en wandel van prins Hendrik en vertelt ondertussen hoe de voormalige Haagse commissaris van politie na de oorlog dr. L. Jong bij de neus nam. Het resultaat is een historisch detectiveverhaal.

Rob Soetenhorst

H. F. van de Griendt, *Uit sphagnum geboren. Een eeuw turfstrooiselindustrie in Nederland 1882-1983* (Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland. Derde reeks [XVIII]; Tilburg: Stichting Zuidelijk historisch contact Tilburg, 2002, 314 blz., ISBN 90 70641 66 6).

In deze mooie uitgave van het Zuidelijk historisch contact schetst de auteur, Henk van de Griendt, een beeld van een bedrijfstak waaraan hijzelf gedurende zijn hele werkzame leven verbonden is geweest, het laatst als directeur en (president-)commissaris van het turfstrooiselbedrijf dat wij gemakshalve zullen aanduiden als 'Griendtsveen', voorbijgaande aan alle bedrijfsmatige, juridische en fiscale gedaanten waaronder het bedrijf geopereerd heeft. Van de Griendt was, geboren in 1925, de derde generatie in dit familiebedrijf, dat in 1882 startte met de fabrieksmatige productie van turfstrooisel. Hij was tussen 1952 en 1983 bij de firma werkzaam. De vierde generatie, zijn zoon die hem in 1983 opvolgde, redde het echter niet en werd door de